

Ўқитувчилик фаолияти тарбиявий, таълимий ва муомалавий хусусият касб этиб, у «талаба-ўқитувчи», «ўқитувчи-талаба», «талаба-талаба» схемасига асосланади. Муомала таркибини биридан иккинчисига ўтиш натижасида ўзаро ҳамкорлик фаолияти вужудга келади.

Ўқитувчи шахсини ўрганиш учун тестлардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга, чунончи:

- мақсадга эришув тестлари,
- интеллект тестлари,
- шахс тестлари,
- проектив тестлар,
- кўрув ва эшитув хотираси тестлари туркуми

шулардан иборат.

Бундан ташқари, дунёга машхур мумтоз тестларни қўллаш ҳам кўзланган мақсадни амалга оширишга хизмат қилади. Чунончи: ТАТ, Розенцвейг фрустрацион

тести, Роршах тести, Кеттелл тести, Векслер ва Айзенкнинг тестлари шулар жумласидандир.

Шундай қилиб, биз юқорида Ўзбекистонлик педагог ва психолог олимларнинг ўқитувчи психологиясига оид айрим қарашларини шарҳлаб ўтдик. Лекин бу ёндашув мукамал таҳлилдан иборат деган ўнлаб ҳулосага келишдан йироқмиз. Чунки уларнинг ўнлаб мақолалари ва рисоалари устида тўла тўхталиш учун имконият етишмайди. Шунга қарамадан, Республикамиз олимларининг бу соҳадаги ишлари кўпгина мамлакатларда машхурдир.

Демак, юқорида билдирилган мулоҳазаларга асосланиб, Россиялик ва Ўзбекистонлик олимларнинг амалга оширган тадқиқот ишлари, уларнинг назарий ва амалий натижалари ўқитувчи психологиясининг ривожига муҳим улуш бўлиб қўшилади, деган ҳулосага келамиз.

Адабиётлар

1. Страхов И.В. Психологические основы педагогического такта. -М.: 1966. –С.273.
2. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. - Москва: «Высшая школа», 1990. –С. 118.
3. Давлатшин М.Г., Жалилова С.Х. «Олий мактабда таълим жараёнининг самарадорлигининг психологик томонлари». -Т.: ТДПУ, 2001.
4. Ғозиев Э.Ғ. «Олий мактаб психологияси». -Т.: «Ўқитувчи», 1997.

РЕЗЮМЕ

Хорижлик олимлар ўз асарларида ўқитувчининг муҳим фазилатлари мавжудлигини баён қилган бўлсалар, Ўзбекистонлик педагог ва психолог олимлар ўқитувчилик касби, унинг ўзига хос хусусиятларини ўрганганлар ва ўрганишда давом этмокдалар.

РЕЗЮМЕ

В то время как зарубежные учёные констатируют в своих работах наличие важных качеств учителя, узбекские педагоги и психологи изучали и продолжают изучать профессию учителя и её особенности.

SUMMARY

While foreign scholars state in their works the presence of important qualities of a teacher, Uzbek teachers and psychologists have studied and continue to study the teaching profession and its features.

БАСШЫЛАРДА ЭДАЛАТ ПАЗЫЙЛЕТИН ҚӘЛИПЛЕСТИРҮ ХӘМ ОНЫҢ ЖОЛЛАРЫ

М.Т.Ережепов - магистрант

Эжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: рахбар, адолат, давлат, миллат, халқ.

Ключевые слова: лидер, справедливость, государство, нация, народ.

Key words: leader, justice, state, nation, people.

Дуньяда миллет, халық, мәмлекет көп, бирақ раўажлануў хәр кыйлы. Бир мәмлекетлер алдыда болса, айрымлары хәм арқада яғный төмен тәризде турмыс кеширип атыр. Мәмлекеттиң раўажлануўы бул тараўларға байланыслы, яғный экономикалық, сиясий, социаллық, мәдений салаларында алып барылып атырған басқаруў системасының туўры жолға қойылуўы жүдә әҳмийетли болып есапланады. Мәмлекет алдына қойған мақсетлерине ерисіу ушын мәмлекеттиң хәр бир тараўын басқаруўда әдалат орнатылса, басшылардың қәлбінде әдалат пазыйлети қәлиплескен болса, сол тараўда, сол жәмийетте, сол мәмлекетте раўажлануў болады.

Әдалат бул – социал-философиялық, руўхый хәм ҳуқуқый түсиник. Әдалаттың социал-философиялық тәрәпи жәмийет ағзаларының хәр түрли қатнасықларындағы өз ара теңлигин нәзерде тутады. Руўхый тәрәпи инсанлардың өз ара әдеп-иқрамлылық қатнасығында бирдей қатнасықта болуўын, бир-бирин хұрмет етиуи, әдеп-иқрамлылық қағыйдаларына әмел етиуди билдиреди. Әдалаттың ҳуқуқый тәрәпи ызымларға бойсынуўды, басқалардың ҳуқуқларын хұрмет етиуин аңлатады. Әдалат - инсанлардың социал-сиясий санасында үлкен роль ойнады. Раўажланған мәмлекетте әдалат адамлардың демократик қағыйдалар тийкарында ис алып барыуын талап етеди, онда хәр бир адам өз мийнети, исбилерменлиги, ақыл-зейинлиги есабынан тапқан мал-мүлкі арқалы жасайды.

Әдалат, ҳуқуқ хәм ызым бир-бири менен үзликсиз байланыслы буның айқын дәлили сыпатында хұрметли Президентимиз Ш.М.Мирзиёевтың «Қонун устиворлиги ва инсон манфаатларин таъминлаш – юрт тараққиети ва халқ фаровонлигининг гарови» атлы китабында «Биз «Әдалат –ызым үстинлигинде» деген принцип тийка-

рында жәмийетимизде ызымға хұрмет, ҳуқуқбузарлыққа гүресіушеңлик сезимин күшейтиуге қаратылған жумысларымызды тезлик пенен даўам еттиремиз» [1:11] деп келтирип өткен еди. Жәмийетте турақлылықты тәмийинлеу, халқтың разы болып жасауында, әлбетте, әдалат хәм ызым үстинлиги тәмийинлениуи керек. Ызым үстинлиги орнатылса, бул әдалаттың орнатылғанлығы есапланады. Қабыл етилип атырған ызымларға хұрмет руўхында болсақ, оларға әмел етсек хәр биримиз жәмийет ағзасы сыпатында әдалаттың қәлиплесиуине үлес қосқан боламыз, себеби ызымлар халқтың мәпин гөзлеп, олардың ертеңги күни мүнәсип турмыс шараятын ойлап қабыл етиледі.

Уллы бабамыз, Амир Темур өзиниң «Темур Түзиклери» китабында мәмлекетти басқаруўда «Енди мені атақлы бахтлы перзентлерим хәм мәмлекетлерди басып алыушы ақлықларыма жол-жорығым соннан ибарат, мен он еки нәрсени өзиме уран етип алып салтанат дәрежесине еристим. Усы он еки **түзүк** жәрдемінде мәмлекетимди қолымнан тутып, салтанатымды басқардым хәм салтанат тахтына гөззалық бердим. Олар хәм усы түзүкге әмел етсин. Мениң хәм өзлери-ниң мәмлекет салтанатларын абайлап асырасын» [2:30] деп атап өткен еди.

Бабамыздың мәмлекетти басқаруўда әдалаттың орны жүдә әҳмийетли екенлиги халқымызға мийрас болып қалған хәр бир китабында қайта-қайта жазып қалдырған. Әдалатқа өзиниң «Темур түзүклер» китабында – әдалат хәм инсап пенен Таңримниң жаратқан бендерин өзимнен разы қылдым. Гүналыға хәм, гүнасызға хәм рехим менен, ҳақыйқатлық тәрәптен ҳүким шығардым. Қайырқомлық ислерим менен инсанлардың кеўлинен орын алдым. Сиясат хәм инсап пенен әскерлеримди, халық үмит хәм қорқыныш арасында тутып

турдым. Пукара хэм қол астымдағыларға рехим еттим, эскерлеримге саўғалар бердим.

Залымнан жәбирленгеннің хақын алдым. Залым жеткерген материаллық хэм физикалық зыянларды сыпатлағанымнан кейин, оны шәриятқа муўапық екеўи ортасында додаладым хэм бир гүнакардың орнына басқасына азап бермедим.

Маған жаманлықлар етип, басымның төбесинде қылыш көтергенлер, жұмысқа көп зыян жеткергенлерди де егер олар сыйынып тәўбе етип келсе, хұрметлеп, жаман қылмысларын есимнен шығардым. Мәртебелерин асырдым. Олар менен қатнасықта сондай жол туттым, егер ядында маған деген қорқыў болса, улыўма умытар еди» [2:31]. Басқарыўды бундай терең ислеп шығылған түзикте адалат пенен инсапның барлық ўақыт ажыралмас екенлиги, халқын разы етиўи, халқын тендей көриўи, кимдур гүнакар болса кимдур гүнасыз оларды жазаласам адалат өлшемлери менен жазаладым, егер кимдур жаманлық ислесе, оны жаманлық пенен емес жақсылық пенен қайтардым бул инсанлардың қалбин жақсылық булағы менен суўғарылыўы, бунда мәмлекеттиң адалат тийкарында басқарылыўы, оның халық ушын, мәмлекет ушын, улыўма инсаният ушын ең уллы пазыйлет екенин айқын көрсетип берген.

Адалат хаққында мукәддес динимизде де ибратлы қатарлар келтирилген. Адалат хаққында «Мухаммед Пайғамбар мынадай деген: «Адалатлық Алланың жердеги тәрзиси, хәр ким адалатлы болса, онда ол тәрзи оны бейишине баслайды. Ким адалатлықтан алысласа, онда ол дузаққа түседі» [3:102].

Халқымызда әжайып, «Әдил бий халқы ушын шабады, Залым бай қалта ушын шабады» деген нақыл бар шынында да бул терең мазмунға ийе. Адалатлы бий болса, ол халықты ойлайды, олардың жақсы турмыс

шәрааты ушын гүреседи, халқтың жасын-үлкенин, кәмбағалын хэм байларын бирдей көрип, тендей катнаста болады, залым байлар болса, ол тек ғана жеке өзиниң тамағын, өзиниң байлығын көбейтиўин ойлайды.

Жәхәнде халық көп бирақ хәмме ушын адалат пазыйлети тендей. Адалат гүреси ушын тарийхтан белгили қаншама урыслар болған, қаншама қахарманлар жоқары инсаний пазыйлет адалат ушын жанын пидә еткен. Өзбекстан Республикасының Биринши Президенти «И.А.Каримовтың айтқанындай: Халық ашаршылыққа шыдаўы мүмкин, лекин адалатсызлыққа шыдай алмайды» [3:102] хақыйқатында да инсан адалатсызлыққа шыдай алмайды, егер де адалатсызлық жүз берсе өзимди тутып тура аламан деген адамда бундай хәдийсеге немқурайлылық пенен қарап турмайды. Өзиниң белгили дәрежеде мүнәсибетин билдиреди.

Сондай-ақ, «Хадисте: Ақыр заманда Қудайдың алдында байлаўлы қолы менен турмайтұғын хеш бир басқарыўшы болмайды. Оны өзиниң жеке адалатлығы кутқарады, оның жеке адалатсызлығы азаплайды» [3:102] деп көрсетилген.

Инсан белгили лаўазым ийеси болғаннан кейин, өзінде адалат пазыйлетин еле де беккемлеў керек. Себеби, инсан өзи қәлеп яки қәлеместен онда менменлик яки басқалардан өзін үстин көриў гүзетиледи. Бундай ўақыялар унамсыз ақыбетлерди алып келеди.

Жуўмақлап айтқанда, жоқарыда көрсетилип өтилген басқарыў жол-жорықлары хэм хикметли сөзлерди хәр бир басшы қәлбине синдири аласа, оларды күнделикли жұмыс барысында әмел етсе, қол астындағыларға адалат пенен катнаста болса, өзиниң жәмәәтине сөзсиз унамлы тәсирин тийгизеди.

Әдебиятлар

1. Мирзиёев Ш.М. «Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиети ва халқ фаровонлигининг гарови». -Тошкент: «Ўзбекистон», 2017. 11-б.
2. «Темур тузуклари». 31-б.
3. Базарбаев Ж., Дәўлетова Қ. Әдептаныў. –Нөкис: «Билим», 1994. 83-б.

Мақолада адалат тамойилларига асосланиб, давлат ва бошқа соҳаларни бошқарадиган раҳбарларнинг барча соҳалардаги ривожланиши ва бошқариш амалиётлари ўрганиб чиқилган. Давлат раҳбарининг қонун устуворлиги, юрт тараққиети, халқ фаровонлиги ва инсон манфаатларини таъминлашда олиб бораётган ташаббуслари ҳақида фикрлар келтирилган. Шунингдек, "Темур тузуклари" китобидан қўлаб мисоллар келтирилиб, талкин қилинган.

В статье рассматриваются развитие и методы управления во всех сферах, при этом лидеры управляют государством и другими секторами на основе принципов справедливости. Представлены мнения о верховенстве закона, развитии страны, благосостоянии людей. Также в статье рассматриваются много примеров из книги «Устав Темура».

The article examines the development and management practices in all areas, with leaders running the state and other sectors based on the principles of justice. Opinions on the rule of law, the development of the country, and the well-being of people are presented. Also, the article discusses many examples from the book "Temur's Charter".

SHEBER PEDAGOG QANDAY BOLÍWÍ KEREK?

N.E.Ernazarov - magistrant

Айинваз атндағи Нөкис мамлекетлик педагогикалиқ институти

Tayanch so'zlar: professionallik daraja, intellektuallik, pedagogika, maxsus, individual, master-klass, texnologiya, mas'uliyat.

Ключевые слова: профессиональный уровень, интеллектуальность, педагогика, специальный, мастер-класс, технология, ответственность.

Key words: professional level, intelligence, pedagogy, special, individuality, master-class technology, responsibility.

Xızmet barısında hár qanday pedagogta erte me, kesh pe "Qalayınsha oqıwshılar húrmetleytuğın, jaqsı kórip sıylaytuğın pedagog bola alaman?" «Jaqsı nátiyejege, joqarı dárejege erisiwim ushın qanday qásiyetlerge iye bolıwım hám nelerdi ózlestiriwım kerek» degen sorawlar payda boladı. Bul sorawdıń sheshimin tabıw ustazlıq kásibin iyelewge shekem eń áhmiyetli mashqalalardıń biri.

Házirgi waqıtta elimizde hár qanday tarawda professional kadrlardı jetilistirip shıǵarıwǵa arnalǵan siyasat ustazlıq kásibin de shetlep ótken joq. Sebebi, oqıtıwshılıq kásibi zamanagóy dúnyadaǵı eń áhmiyetli kásiplerdin biri bolıp, insan hám ilim ortasındaǵı baylanıstı ornatiwshı,

insaniyat civilizaciyasınıń keleshegi esaplanadı.

Oqıw procesin joqarı dárejede ámelge asırıwǵa baǵdarlana otırıp, jańa pedagogikalıq texnologiyalardı ózlestirgen mánawiy hám ruwxıy baylıqlarǵa iye bolǵan qábiletli qanıgelerdi jetilistirip shıǵarıw hám olardı talim sistemasına qamtıp alıw bilimlendiriw sistemasınıń tiykarǵı wazıpasınıń biri bolıp kelmekte.

Solay eken, biz bul maqalamızda zamanımızdıń talabına say hár tárepleme rawajlanǵan professional pedagogtıń xızmet alıp barıwıń túrlishe kózqarastan hám hárqıylı jaǵdaylarda kórip shıǵıwdı maqul kórdik.

N.A.Neudaxina «Основы педагогического